

Г.Н. Ким

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Азиялық зерттеулер институтының директоры, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: germankim01@yahoo.com

ДЕПОРТАЦИЯЛАНҒАН КӘРІСТЕРДІҢ ВАГОНДЫҚ (ОТБАСЫЛЫҚ) ТІЗІМДЕРІ ЗЕРТТЕУГЕ АРНАЛҒАН КӨПНҰСҚАЛЫ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ

Мақалада тарих ғылымында тұңғыш рет депортацияланған кәрістердің вагондық (отбасылық) тізімдері мультитәнаралық зерттеу үшін маңызды дереккөзі ретінде қарастырылады. «Аса құпия» грифі бойынша көптеген жылдар бойы сақталған кәрістердің депортациясы туралы архив құжаттары 1990 жылдары қолжетімді болды, алайда вагондық (отбасылық) тізімдері арнайы зерттеу нысаны бола қоймады, тек кейбір басылымдарда олар жайлы айтылып қана кетті. Ақпараттардың шектеулі және аздығына қарамастан ондаған мың адамдардың тізімі 1937 жылғы депортация кезіндегі ілімді верификациялау және кәріс халқының демографиялық көрсеткіштеріне қатысты жаңа мәселелерді қарастыруға аса мол материал бере алады, соның ішінде зерделенетін – кәріс отбасының орташа көлемі, оның құрамы, кәріс балалардың саны, т.с.с. Депортацияланған кәрістердің тізімінде көрсетілген ата-тегі (фамилиясы), аты-жөні, әкесінің есімі (болған жағдайда) антропонимияны, орыс тілінде дыбысталған кәріс ата-тектері транскрипциясының ерекшеліктері, есім атауының модельдері, т.б. жайттардың маңызды деректемесі болып табылады. Депортацияланған кәрістердің азаматтығы жайлы тақырып мәнді де приоритетті болып тұр, себебі зерттеу дискурсында ол «ақтаңдақ» болып келді. Бұл сауал бойынша көзқарастар диаметрлі түде қарама-қарсы бағытта бөлініп кеткен-ді. Бірқатар авторлар депортацияға ұшыраған кәрістер КСРО азаматы болмаған десе, келесілері, керісінше, кәрістердің басым бөлігі кәмелеттік жасқа толған және олардың кеңестік паспорттары болған деп есептейді. Вагондық тізімдерде кәмпескеленген паспорттар саны мен есептеулер бар, осылардың негізінде жасалған мәліметтер кәрістердің басым бөлігі КСРО азаматы болғандығын растайды. Мақалада РФ архивтерінен табылған тек қана вагондық тізімдердің бір бөлігі ғана пайдаланылды, сол себепті бұл бағыттағы дереккөздерін әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар аясында қарастыру үшін іздестіруді одан ары жалғастыру қажет.

Түйін сөздер: вагондар тізімі, дереккөз, депортация, кәрістер, азаматтық, демография, антропонимика.

G.N. Kim

Al-Farabi Kazakh National University, Institute of Asian Studies, Kazakhstan, Almaty
e-mail: germankim01@yahoo.com

Wagon (family) Lists of deported Koreans as a poly-variant source for research

The paper is a pioneering study of wagon (family) lists of deported Koreans through the prism of the polyvariant use of a historical source. Archival documents on the deportation of Koreans, kept for many decades as «top secret», became available in the early 1990s, but the wagon (family) lists never became the object of a special analyze and were only mentioned in some publications. Despite the limited and concise information, the lists provide rich material for verifying existing knowledge and identifying new aspects in demographic issues, such as: the average size of a Korean family, its composition, the number of children of Koreans, etc. Surnames, first names and patronymics (if any) indicated in the lists of deported Koreans are a source for studying the anthroponymy, the peculiarities of transcription of Korean surnames in Russian, how the names were given, etc. The topic of the citizenship of the deported Koreans became a key and priority issue because it remained a «blank spot» in research discourse. Opinions turned out to be diametrically opposed: most of the deported Koreans were not citizens of the USSR and vice versa – most of them had Soviet citizenship. Wagon (family) lists indicating the number of confiscated passports and the calculations made on this data, gave a clear answer that the overwhelming majority of Koreans were citizen of USSR. The article used only a small part of the wagon lists found in the archives of the Russian Federation, so the search for these sources and research from the point of view of various social sciences and humanities are ahead.

Key words: wagon lists, source, deportation, Koreans, citizenship, demography, anthroponymy.

Г.Н. Ким

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Институт Азиатских исследований, Казахстан, г. Алматы
e-mail: germankim01@yahoo.com

Повагонные (семейные) списки депортированных корейцев как поливариантный источник для исследования

В статье впервые в исторической науке анализируются повагонные (семейные) списки депортированных корейцев как важный источник для мультидисциплинарных исследований. Архивные документы о депортации корейцев, хранившиеся многие десятилетия хранившиеся под грифом «совершенно секретно», стали доступны в начале 1990-х годов, но повагонные (семейные) списки так и не стали объектом специального изучения и лишь упоминались в некоторых публикациях. Несмотря на ограниченность и лаконичность информации, списки десятков тысяч людей дают богатый материал для верификации знаний и выявления новых аспектов в демографических показателях корейского населения на момент депортации 1937 года, таких как: средний размер корейской семьи, ее состав, количество детей корейцев и т.д. Фамилии, имена и отчества (при их наличии), указанные в списках депортированных корейцев, являются важным источником для изучения антропонимии, особенностей транскрипции корейских фамилий на русский язык, моделей имянаречения и т.п. Тема гражданства депортированных корейцев стала ключевой и приоритетной, поскольку оставалась «белым пятном» в исследовательском дискурсе. Мнения по этому вопросу разделись на диаметрально противоположные. Одни авторы утверждают, что большинство депортированных корейцев не были гражданами СССР, в другие, наоборот считают, что основная масса корейцев совершеннолетнего возраста имела советский паспорт. Повагонные списки с указанием количества конфискованных паспортов и расчеты, сделанные на основе этих данных, дали однозначный ответ, что подавляющее большинство корейцев были гражданами СССР. В статье использована лишь часть повагонных списков, найденных в архивах РФ, поэтому поиски этого источника следует продолжить, чтобы исследовать его с точки зрения разных социальных и гуманитарных наук.

Ключевые слова: повагонные списки, источник, депортация, корейцы, гражданство, демография, антропонимия.

Кіріспе

Ағымдағы 2022 жылы кеңестік Қиыр Шығыстан жер аударылған қазақстандық кәрістердің 85 жылдығы атап өтіледі. Зорлық-зомбылықпен қоныс аудару тақырыбы Горбачевтің қайта құрылуынан бастап КСРО-ның Корей диаспорасын зерттеудегі түйінді тақырыпқа айналды. Алайда, құпиясыздандырылған мұрағат қорларына қарамастан, кәрістерді депортациялау тарихнамасында кең лақундар қалды. Сонымен қатар, мұрағаттарда сақталған маңызды тарихи құжаттардың қатары, мысалы, көшірілген кәріс халқының вагондық (отбасылық) тізімдері назардан тыс қалды.

Мақалада жеке мәліметтердің нақтылығы мен шектеулілігіне қарамастан, поливариантты дереккөз ретінде вагондық (отбасылық) тізімдер алғаш рет әртүрлі әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар тұрғысынан талдауға арналған мәліметтер жаңартылады.

Бұрын айтылғандай, 2-ші дүниежүзілік соғыс қарсаңында тоталитарлық сталиндік режим жүзеге асырған 1937 жылғы депортация «патша үкіметі мен большевиктер билігінің 1920 жыл-

дардың аяғында «сары қауіпті» жою және «сенімсіз элементті» Қиыр Шығыстың шекаралас аймақтарынан шығару жөніндегі жоспарларының қисынды аяқталуы « болды. (Kim, 2001:19-45)

1937 жылы 21 тамызда Кеңес Одағына қарсы жапондық тыңшылықтың алдын алу сылтауымен кәрістерді күштеп қоныстандыру туралы И.Сталин мен В. Молотов қол қойған ВКП/б/ОК және КСРО ХКК Қаулысы қабылданды. Қысқа мерзімде жазықсыз адамдар қоныстанған жерлерден алынып тасталды және Кеңес Одағының Қиыр шығыс шекарасынан 6500 шақырым қашықтықта тасымалданды. Жер аударылған кәрістермен алғашқы теміржол эшелоны 1937 жылы 9 қыркүйекте ұзақ және ауыр жолға шықты. Келесі 5-6 аптада Қиыр Шығыстан барлығы 124 эшелон жолға шықты, онда жалпы саны 171.781 адам болатын 36.442 кәріс отбасылары жүк вагондарымен тасымалданды. Генрих Люшковтың мойындауы бойынша-Сталин жер аударуды тапсырған ДВК ПД бастығы, көшіру алдында және қоныс аудару кезінде 2.500-ден астам кәріс құғын-сүргінге ұшырады. Жолда қайтыс болған адамдардың саны нақты есепке

алынбайды. Алғашқы жылдары Қазақстан мен Өзбекстанға келгеннен кейін адам шығыны одан да көп болды.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық оңалту жөніндегі мемлекеттік комиссия туралы» Жарлығын іске асыру шеңберінде (<https://adilet.zan.kz>) мақала ерекше маңыздылық пен өзектілікке ие болады. Талданатын вагондық тізімдер түпнұсқалық деректі дереккөздерде көрсетілген адамдарды толық саяси оңалту міндетін шешуге жәрдемдеседі.

Материалдар мен әдістер

Мақалада жарияланған материалдар мен мұрағаттық құжаттар қолданылды. Ресей кәрістер қауымдастығы мен ММУ Халықаралық корейтану орталығы шығарған «Естелік кітабы». М.В.Ломоносов депортацияның 60 жылдығына орай, қатаң түрде кітап емес, Кітап палатасы ISBN мен ББК-ны¹ иемденбестен ротапринттік басылымы Приморск өлкесінің мемлекеттік мұрағатында сақталған құжаттардың көшірмелерінің жинағын Оңтүстік Кореялық профессор Пак Чон Хе және тарих ғылымдарының кандидаты Олег А. Ли құрастырды. Онда екі вагон тізімі бар. Біріншісі-бір эшелонмен тасымалданған Уссури облысындағы Шмаков ауданындағы колхоздардан, ауылдардан, мекемелерден келген кәрістердің тізімі. Онда кәріс отбасыларының 371 басшысы және 1.359 асырауындағы адамдар туралы ақпарат бар. Екінші тізімде Ауыл кеңестері, колхоздар, балық зауыттары, орман учаскелері мен мектептер бойынша құрастырылған Приморск облысы Терней ауданының депортацияланған кәрістердің тегі мен есімдері бар. (Естелік кітабы: 1997.)

Вадим Пактың «Еркін үміт елі» басылымдарының сериясында «депортация» (Пак, 2017) атты 7-кітап жарық көрді, онда «ресейлік мұрағаттарда сақталған депортацияланған кәрістердің вагондық және отбасылық тізімдері: ГАПК, РУДИЯ ДВ, ГАХК, ГААО, ГАА ЕАО, ГИАСО^{2**}

¹ ISBN – International Standard Book Number. Кітаптың халықаралық стандартты нөмірі және ББК – Библиотечно-библиографическая классификация (Кітапханалық-библиографиялық жіктеу)

^{2**} ГАПК, РГИА ДВ, ГАХК, ГААО, ГА ЕАО, ГИАСО мұрағаттарының қысқартылған атаулары: Приморск өлкесінің мемлекеттік мұрағаты (ГАПК), Қыыр Шығыстың Ресей мемлекеттік тарихи мұрағаты (РГИА ДВ), Хабаровск өлкесінің мемлекеттік мұрағаты (ГАХК), Амур облысының мемлекеттік мұрағаты (ГААО), Еврей автономиялық

Олар Приморск облысынан (Терней ауданы); Уссури облысынан (г.Ворошилов-Уссури, Гродековский, Михайловский, Черниговский, Шмаковский аудандары); Хабаровск, Амур, Еврей автономиялық және Сахалин облыстарынан жалпы саны 20.428 адамнан тұратын жер аударылған кәрістер туралы қысқаша ақпаратты құжаттады. Оның ішінде 14.897 депортацияланған кәрістер туралы ақпарат алғаш рет жарияланды. Анықталған және ғылыми айналымға енгізілген отбасылық және вагондық тізімдер кәрістерді күштеп көшіруге ұшыраған 12 пайызды ғана қамтиды.

Тегі, аты және сирек жағдайларда әкесінің аты; Туған жылы немесе жасы; отбасы басшысына қатысты туыстық дәрежесі; партиялылығы мен паспорт нөмірі көрсетілген отбасылық тізімдер алдын ала қалыптастырылды. Жұмыс орны, лауазымы және тұрғылықты мекен-жайы туралы қосымша мәліметтерді қамтитын отбасылық және қоныстанған тізімдер де бар.

Вагон тізімдері дайын отбасылық және қоныстанған тізімдер негізінде эшелондарды жібермес бұрын жасалды, бірақ ескертулерде паспорттарды, аңшылық мылтықтарды жөнелту кезінде тапсырылған вагонның аға үлкенінің аты-жөні көрсетілуі мүмкін. Кейбір вагон тізімдерінде асығыс құрастыруға байланысты тек отбасы басшыларының есімдері және вагондағы адамдардың жалпы саны болды.

Жарияланған тізімдерді ғылыми дереккөз ретінде поливариантты пайдалану төрт мұрағаттық құжаттардың мысалында айқын көрінеді:

1. «Қазақстанға қоныс аударған кәрістердің тізімі. Терней сельсовет, Терней ауданы Приморск облысы: п. Терней, Д. Долина, Д. Морозовка; Естелік кітабы, 1997: 126-135)

2. Қоныс аударған колхоз кәрістерінің тізімі «Қызыл партизан» [Благодатная шығанағы, Терней ауданы, Приморск облысы; (Естелік кітабы, 1997: 147)

3. Приморск облысы [Приморск облысы] Терней ауданының [Д.] Тавайза кеңесінен қоныстанған орыс кәрістерінің тізімі. (Естелік кітабы, 1997: 147)

4. Уссури облысының Шмаков ауданы бойынша кәріс халқының қоныс аударған азаматтарының тізімі. (Естелік кітабы, 1997:32-124)

Тізімдер адамдар саны мен ақпараттың мазмұны бойынша асимметриялы, бірақ олардың әрқайсысында қосымша ақпарат бар. Біріншісі

облысының мемлекеттік мұрағаты (ГА ЕАО), Сахалин облысының мемлекеттік тарихи мұрағаты (ГИАСО).

– 335 адам жайлы ақпарат, екіншісі – 14 адам, үшіншісі – 76 адам және төртіншісі-1699 адам туралы мәліметтерді қамтиды. Жалпы алғанда, 2.000-нан астам жер аударылған кәрістердің жеке мәліметтері талдау нысанына айналды.

Вагон (отбасылық) тізімдер көзінің поливарианттылығы жеке әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдарға да, олардың жиынтығына да тән әдістерді қолдана отырып, оның пәнаралық талдауымен жаңартылады. Негізгі әдіс-тарихи принципі, өйткені тізімдер ең алдымен ethnic cleansing ұйымының техникалық жағында – аумақты «этникалық тазарту» және адамдарды жаппай күштеп көшіру туралы бірқатар мәліметтерді анықтауға мүмкіндік береді. Олар 2-ші дүниежүзілік соғыс қарсаңында Кеңес өкіметінде туындаған өткір сыртқы саяси және ішкі әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешу мақсатында этникалық негізде алдын алу депортациясының ерте анықталған аспектілерін растайды. Сипаттамалық, компаративті, индуктивті-дедуктивті, жүйелік және басқа да бірқатар әдістер қол жеткізуге мүмкіндік беретін көмекші және бірін-бірі толықтыратын сипатқа ие синергетикалық әсер case study дереккөзді зерттеуде.

Талқылау

Кәрістерді Қиыр Шығыс өлкесінен Қазақстан мен Өзбекстанға депортациялау тарихы Отандық және шетелдік ғалымдардың назарын аударды. Соңғы ширек ғасырда этникалық негізде күштеп қоныс аударудың себептерін талдауға, адамдарды жаппай және мәжбүрлі тасымалдауды ұйымдастыруға, жергілікті жерлерге жер аударылған қабылдау мен орналастыру жағдайларына арналған көптеген ғылыми мақалалар жарияланды. КСРО мен ТМД елдеріндегі кәрістер туралы барлық дерлік монографиялар мен диссертацияларда кеңестік және посткеңестік кәрістер тарихындағы осы түйінді кезеңнің бөлімдері немесе тараулары бар. Кандидаттарды, ғылым докторларын және PhD докторларын іздеуге арналған диссертацияларға да қатысты. (Ким Г. Н., 2000)

Соңғы онжылдықтарда «мерей күндерге» арналған бірнеше ірі халықаралық конференциялар өтті – депортацияның 60 жылдығы мен кәрістердің Қазақстан мен Өзбекстанда тұруының 85 жылдығына, сондай-ақ кәрістердің Ресейге қоныс аударуының 140 және 150 жылдығына орай, депортация тарихы бойынша секциялар ұйымдастырылды.

Ресей, Қазақстан және Өзбекстан мұрағаттарында жұмыс істеген тарихшы ғалымдар анықталған құжаттарды жүйелеп, Мәскеуде, Алматыда, Ташкентте, сондай-ақ Сеулде бірқатар жинақтар жариялады (Бугай, 1992); (Ли У Хе, Ким Ен Ун, 1992; Ли у Хе, Ким Ен Ун, 1997), (Ким, 1995; Ким, 1999); (Кан, 1994); (Ким, Сим Енг Соб, 1998, Ким, Сим Енг Соб, 1999; Ким, Сим Енг Соб, 2000); олар қазір дереккөз ретінде кеңінен қолданылады. Ли О.А. «КСРО кәрістерін депортациялау 1937 жыл» (Ресей Федералдық қауіпсіздік қызметінің орталық мұрағатының құжаттар жинағы – ФСБ ОА), ол құрастырушы-автордың көзі тірісінде жарық көрмеген (<https://www.arirang.ru>)

Кеңестік кәрістердің шетелдік тарихнамасын кезеңдер, зерттеулер саны мен көлемі бойынша екі тең емес деп бөлуге болады: Батыс және Оңтүстік Корея. Американдық және батыс еуропалық ғалымдар Сталиндік режимнің «этникалық тазартуларын», соның ішінде кәрістерді депортациялауды зерттеуде кеңес ғалымдарынан бірнеше онжылдықтар бұрын алда болды. (Conquest R., 1960; Kolarz, W. 1969; Suh Dae-Sook (ed.), 1987; Martin T., 1998; Diener A. Homeland as Social Construct: Territorialization among Kazakhstan's Germans and Koreans. – Nationalities Papers, 2006, Hesung Chun Koh at all, 2008; 28. Woosung Lee, 2011; Chang, Jon K., 2018; Pohl J.O., 2018; Hyun Gwi Park, 2018) Барлық батыс басылымдары аталған оқиғалар мен процестерді бағалаудағы субъективтілікті және зерттеу құрылымының тұрақсыздығын анықтайтын дереккөз базасының тарлығымен сипатталады.

Оңтүстік Корея профессорлары негізінен КСРО мен Корея Республикасы, содан кейін ТМД-ның барлық елдерімен дипломатиялық қатынастар орнатқаннан кейін «кеңесшілікке» жүгінді. Алайда, көп ұзамай (әдетте корей тілінде) жарияланған мақалалар, кітаптар және аяқталған жобалар туралы есептер саны бойынша олар батыстық әріптестерін айналып өтті. Google-дің кәріс тіліндегі іздеуі (중앙아시아 고려인 강제이주 pdf) (Орта Азиядағы кәрістерді депортациялау PDF) 716 мәтіндік құжат шығарды, негізінен 2000-2020 жылдары жарияланған ғылыми мақалалар Қиыр Шығыстан кәрістерді күштеп көшіру тақырыбын тікелей немесе жанама түрде зерттейді. Оңтүстік Корея тарихнамасының ерекшелігі «корей ұлтшылдығы» деп аталатын көріністе жатыр, ол зерттеу объектісін кеңірек және толық көру мүмкіндігінен айырады.

Кеңес ғылымындағы тыйымдар мен тыйымдарға байланысты этникалық депортациялардың

орыс және отандық тарихнамасы Сталиндік режимнің «этникалық тазарту» деп аталатын негізгі аспектілерін теориялық және әдіснамалық түсіндіруде «қуып жететін» сипат пен қайталанушылыққа ие болды. Посткеңестік кезеңде «тарих шындықта қалай болды», «Тарихи дереккөздерде қалай жазылады» және «ғалымдар оны қалай түсіндіреді» арасындағы айырмашылықты түсіну пайда болды.

Кәрістердің Қиыр Шығыс өлкесінен шығарылуының 60 жылдығы қарсаңында Сталиннің «кәрістерді жаппай қырып-жою мақсатында жер аудару» шешімінің стихиялылығы туралы ғылыми дискурста, журналистикада және ауызша қолданыста пікір қалыптасты. Ғалымдар, ең алдымен, тарихшылар, деректі дереккөздер мен нақты фактілерге сүйене отырып, бұл тұжырымдардың шындықтан алыс екендігіне сендірді. Өздеріңіз білетіндей, кәрістерді шекарадан шығару жоспарларын алдымен патша үкіметі, содан кейін Ленин тірі кезінде большевиктер билігі жасаған. Депортация «сары қауіпті жоюдың» табиғи шешіміне айналды және қалыптасқан халықаралық жағдай мен ішкі саясаттың міндеттеріне байланысты болды.

Нәтижелер

Отбасылық (вагондық) тізімдер депортация кезіндегі кәрістердің этнодемографиялық сипаттамасы үшін маңызды дереккөз болып табылады, бұл статистикалық көрсеткіштерге нақтылауға мүмкіндік береді. Бұл, ең алдымен, кәріс отбасыларының көп балалы болуына қатысты. Тізімдер бойынша жүргізілген есептеулер көрсеткендей, балалар саны бойынша 85 отбасының 1-2 баласы – 33 (38,9%), 3-4 баласы – 15 (17,6%), 5-6 баласы – 10 (11,8%), 6 баладан астамы – 4 (0,5%) және балаларсыз – 23 отбасы (27%). Осылайша, баласыз және аз балалы барлық отбасылардың үштен екісін құрады. Үш тізімдегі балалардың жалпы санын – 181 адамды және отбасылардың санын – 85-ті ескере отырып, бір депортацияланған кәріс отбасындағы орташа бала 2.12 санын құрады.

Бұл мәліметтер Приморье корей елді мекендерін зерттеген лейтенант Висленевтің жалпы тұжырымдарын растайды, бұл отбасылардың басым көпшілігі 3-6 адамнан тұрды, бұл, әдетте, ата-аналар мен 3-4 бала. Корсаковқада баласыз отбасылар аз болды, ал 7-12 адамнан тұратын отбасылар жалғыз болды, олардың құрамына тек ата-аналар мен балалар ғана емес, сонымен қатар әр түрлі ұрпақтардың туыстары кірді: ке-

ліндер, күйеу балалары, нағашылары, жиендері, аталары, әжелері, сондай-ақ асырап алынған балалар. (Висленев, 1884) сондықтан вагондар тізімінде 8-10 адамнан тұратын отбасылар бар, олар іс жүзінде көп балалы емес.

Үш вагон тізіміне енгізілген 426 адамның төртеуі кәріс емес, кәрістерге үйленген және қыз есімдерін сақтаған басқа этникалық әйелдер болды: Патешвили Мария (1912 жылы туған, Пак-Дек-Хваның әйелі (1889 жылы туған); Мария Варламова (1918 жылы туған, жесір, екі қызы Ирина, 1935 ж.т. және Евлика, 1936 ж. т.); Печенкина Е. С. (1910 ж. т., Хон Анадолының әйелі, 1984 ж. т.) және Симонова Элизабет (1900 ж. т.), Пак Николайдың әйелі, 1900 ж.т.). Тізімдерде Симириинский тегі бар адам (1900 жылы туған, Лигай Элизабеттің күйеуі, 1914 жылы туған) көрсетілген. Қиыр Шығыс кәрістердің арасында этносаралық неке сирек болды, талданған тізімдерге сәйкес олардың үлесі 1 пайыздан аз болды. Әдетте, этникалық экзогамдық некеде еркектердің үлесі әйелдерден әлдеқайда көп. Тағы бір ерекшелігі-ерлі-зайыптылар арасындағы жас айырмашылығы.

Кәріс ұлтының қалған 421 адамы жас топтарына келесідей бөлінді: 16 жасқа дейінгі балалар-173 адам (41,1%), 16 мен 45 жас аралығында – 161 адам (38,2%), 45 пен 60 жас аралығында-69 адам (16,4%) және 60 жастан асқан – 18 адам (4,3%). Тізімдер бойынша барлығы 85 отбасы басшысы және 63 жалғызбасты адам, соның ішінде ерлер мен әйелдер болды. Ер адамдар – 250 адам-176 әйел адамнан едәуір көп болды. Гендерлік диспропорция дәстүрлі Корей қоғамында және Қиыр Шығыстағы кәрістер арасында Ресейге қоныс аударғаннан бастап депортацияға дейін тұрақты түрде сақталды.

Корейлер тарихының Қиыр Шығыс кезеңінің барлық зерттеушілері революцияға дейінгі және кенестік кезеңдегі негізгі кәсіп ауыл шаруашылығы болғанын атап өтті. Алайда, далалық жұмыстардан басқа, кәрістер балық аулау, Құрылыс және қызмет көрсетудің әртүрлі салаларында жұмыс істеді. Депортация кезінде қала тұрғындарының қабаты пайда болды, ал кейбір жерлерде кәріс жұмысшыларының негізгі кәсіптері аграрлық өндіріспен байланысты болмады. 16 жастан 60 жасқа дейінгі еңбекке қабілетті жастағы 233 кәріс туралы вагон тізімдерінің деректерінде мынадай мәліметтер бар: Колхозшылар-37 адам, жалғыз басты шаруалар-41 адам, басқа салаларда жұмыс істейтіндер – 148 адам, мүгедектер – 2, қалған 5 адам – асырауындағы адамдар.

Бірқатар ғалымдар: этнографтар, тарихшылар мен филологтар Кеңес Одағы мен посткеңестік кеңістіктегі кәрістердің тегі мен есімдерін зерттеуге арнады. Алайда, антропонимдік модельдердің метаморфозын талдайтын іргелі жұмыс әлі жасалған жоқ; кәріс атауларының (тегінен әлдеқайда аз) этникалық емес болып өзгеруінің периодизациясы; кеңестік кәрістер арасында есімдерді таңдау ерекшеліктері; корей антропонимикасының иероглифтерінің семасиологиясы және т. б. Коре сарамның тегі мен есімдерін зерттеуге арналған алдағы монографияда депортацияланған кәрістердің есімдері мен туған жылдарын көрсететін вагон (отбасылық) тізімдерді қоса алғанда, барлық қол жетімді дереккөздерді пайдалану керек.

Сонымен, үш тізімдегі 421 адамның 153 – дәстүрлі Корей антропонимикасы болды, яғни корей тегі мен аты (36, 3%). Бұл көбінесе Кореяда туылғандарға қатысты. Корей тегі және толық орыс тегі бар адамдар (сирек шетелдік атаулары бар), бірақ әкесінің аты жоқ 227 адам (53, 7%); корей тегі және кішірейтілген түрдегі орыс (шетелдік) аты (Ча Таня, Юн Ася, Ли Нюра, Пак Юра, Кан Кеша, Ли Петя) – 32 адам (7, 6 %); корей Тегі, орыс (шетелдік) аты және әкесінің аты – 10 адам (2, 4%);

Вагон тізімдері колхоздардың шаруашылық кітаптары, кәсіпорындар мен мекемелер қызметкерлерінің штаттық кестесі немесе жеке құжаттары негізінде жасалғандықтан, олар кәріс тегтері мен есімдерін орыс тілінде жазу ережелерін талдау үшін материал береді. Көп жағдайда олар бас әріппен және сызықша арқылы жазылады: Ким-Чон-Кук (1900 ж.т.); Пак-Сын-Мун (1890 ж.т.), Тен-Сан-Сук (1885 ж.т.). Тегінен кейін «сызықша» белгісі бар кішкентай әріппен жазылған есімдер сирек кездеседі: Пак-дон-сун (1905 ж.т.); Хен-су-хо (1925 ж.т.) Хон-ки-до (1896 ж. т.).

Тек бірнеше адамның есімінде екі емес, бір иероглиф болған, мысалы: Когай-Ам (1912 ж. т.), Шин-Хо (1895 ж. т.), Пун-Эги (1931 ж. т.), соңғы есім номинативті жағдайда жазылған, онда корей емлесінің ережелеріне сәйкес жабық буынның сөздеріне қосылады жұрнақтар ㅁ немесе ㅂ. Мұндай емленің басқа жағдайлары тізімде көрсетілген: Ким-Ван-Чери (1885 ж. т.) Ким-Хо-Буни (1916 ж. т.), Пак-Хен-Чери (1899) және т. б.

Вагондық (отбасылық) тізімдерде Ли, Хе, Ко, Но, О, Ю және т. б. сияқты ашық буынды фамилияларға бекітілген – «гай» жұрнағының болуы тіркеліп, құрылған тектер тек коре сарам – Корей қоныс аударушыларының орыс Қиыр

Шығысқа және олардың ұрпақтарына тән ерекше элемент болды. Тізімдерде Лигай Элизабет (1914 ж.т.), Огай Григорий (1908 ж. т.), Хагай Никита (1909 ж. т.), Шагай Люба (1919 ж.т.) және басқалары көрсетілген. «Гай» жұрнағы сызықша арқылы және бас әріппен жазылған сирек жағдай тіркелді: Хе-Гай Андрей (1897 ж.т.). Сондай-ақ, тізімде корей тегінің бастапқы формасының қате жазылуы немесе өте сирек кездесетін тектер көрсетілген, мысалы: Зю-Син-чер (1905 ж.т.), Эй-ки-дюн (1922 ж. т.). Як-чен-сан (1912 жылы туған) және басқалар.

XIX ғасырдың соңғы үшінші – XX ғасырдың басындағы мұрағаттық құжаттарда корей қоныс аударушыларының тегі мен есімдерінің жазбалары өте кең таралған, тек тегі мен жұрнағы көрсетілген – «си» («сси», бірге немесе сызықша арқылы жазылған және Тегі класына жататындығын білдіреді: Кимси, Пакси, Хе-сси және т. б. Ол корей тілінде жиі қолданылған үйленгеннен кейін қыз есімін сақтағаны белгілі әйелдер. Барлық талданған вагон тізімдерінде тек бір әйел Ким-Си (1902 ж.т.) ретінде жазылды, бұл адамдардың азаматтық хал актілері мен құжаттарын тіркеудің кеңестік жүйесінде тіркелген корей тегі мен есімдеріндегі өзгерістерді айқын көрсетеді.

Жер аударылған кәрістердің азаматтығы туралы мәселе коре сарам^{3*} зерттеушілерінің назарынан тыс қалды және әлі де «ақ дақ» болып қала береді, дегенмен бұл олқылықтың орнын толтырудың объективті себептері жоқ. Горбачевтің қайта құрылуы мен жариялылығына дейін сталиндік депортация зерттеуге және қоғамдық талқылауға қатаң тыйым салынды. Кеңес кәрістерінің құқықтық мәртебесі туралы тақырыпты алғашқылардың бірі болып 1970 жылдардың ортасында көтерген Ратгерс университетінің (АҚШ) заң профессоры Джордж Гинсбург. Ол «революцияға дейінгі Ресейдегі және Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарындағы корей азаматтығының мәртебесі» атты мақаласын жариялады, автордың пікірінше, негізінен Ким Сон Хваның «кеңес кәрістерінің тарихы туралы очерктер» кітабына негізделген (Ким Сон Хва, 1965). Сондықтан ол корей қоныс аударушыларының Ресей империясының азаматтығын алуындағы мәселелерді атап өтті және кеңестік Ресей азаматтығын берудің басталғанын айтты. (Ginsburg, 1976)

^{3*}коре сарам – патшалық Ресейдегі корейлердің, олардың ұрпақтарының КСРО-ның өзіндік атауы, ол этноним ретінде де қолданылады.

Қазіргі басылымдарда жер аударылған кәрістердің азаматтық мәртебесі туралы қарама-қайшы пікірлер айтылады. Алексей Алексеев бұл туралы былай деп жазған: «Правда» газетінде 1937 жылы 28 қарашада «Наркоминдельде. Жапония елшілігі мәлімдеді НКВД Қиыр Шығыс аймағында тұратын кәрістердің қоныс аударуына наразылық. Жауап нотасында НКВД бұл наразылықты үзілді-кесілді қабылдамады, бұл оның Жапония Елшілігіне кеңес азаматтары болып табылатын кәрістер мәселесі бойынша араласу құқығын мойындай алмайтындығын көрсетті»

Шын мәнінде, «жер аударылған кәрістердің көпшілігі кеңес азаматтары емес, ЕО төлқұжаттары жоқ» (Алексеев, 2017: <https://www.kommersant.ru/doc/3449161>)

А. Алексеевтің бұл тұжырымына Сергей Лаптев қарсылық білдіріп, «Ресейге мәжбүрлі көші-қон 1920 жылдары – Қиыр Шығыстағы жапондардың араласуына және 1922 жылдан кейін КСРО Үкіметі жапондық субъектілердің кіруіне қойған шектеулерге байланысты тоқтады. Сонымен бірге» сол кезде Ресейде өмір сүрген кәрістердің барлығы дерлік біртіндеп кеңес азаматтығын алды». (Лаптев, 2002)

Қиыр Шығыс өлкесінен депортациялау алында кеңестік паспорты бар кәрістердің үлесі туралы консенсус жоқ, сондықтан 1920-30 жылдардағы корей халқы арасында «паспорттау» барысы туралы арнайы зерттеу жүргізу керек.

Мұрағат құжатына сүйенсек, азаматтық мәселесі Қиыр Шығыста большевиктер билігі орнағаннан кейін бірден пайда болды. 1923 жылы 21 қыркүйекте жұмысшылар, шаруа депутаттары Кеңестерінің Приморск губерниялық атқару комитетінің⁴ төралқасы 1918 жылға дейін Приморьеге қоныс аударған кәрістерді Ресей азаматтығына қабылдаудың жеңілдетілген тәртібі туралы қаулы қабылдады. (ГАПК, Р-2422) Алайда, жергілікті биліктің бұл шешімі «ауада ілулі», өйткені 1922 жылы 30 желтоқсанда құрылған одақтас республикалар мен КСРО азаматтығын иммигранттарға беру механизмі әлі әзірленбеген.

Азаматтық мәртебесі ұлттық төлқұжаттың болуымен байланысты. Патшалық Ресейдің төлқұжат жүйесін жойған большевиктік билік Қазан төңкерісінің он жарым жылынан кейін

паспорт халықтың кеңестіктік және сандық қозғалысын есепке алу және бақылау үшін қажет екенін түсінді. Кеңестік паспорт жүйесі 1932 жылы 27 желтоқсанда енгізілді. Ол биліктің сенімін шабыттандырмаған адамдардың көптеген санаттарына төлқұжат беруді алып тастады. Колхоздардың мүшесі болмаған ауыл тұрғындары оны алу құқығынан айырылды. Кеңес өкіметіне адал болған кәрістердің ұжымдастыру дәрежесі аймақ пен ел бойынша орташа көрсеткіштерден асып түсуі кездейсоқ емес. Кәрістер үшін ұжымдастыру ең алдымен жер мәселесін шешуді білдірді. РСФСР Халық комиссарларының 1925 жылғы 11 сәуірдегі Жарлығына сәйкес, иммигранттарға жер берудің міндетті шарты оларды ауылшаруашылық артельдерінде немесе жерді бірлесіп өңдеу серіктестіктерінде (ТОЗ) ұжымдастыру болды. КСРО азаматтығын алған кәрістер ұлттық немесе аралас орыс-корей колхоздарын құра алады. «1935 жылы корейлік жеке шаруашылықтардың 80% – дан астамы ұжымдастырылды», (Федирко, Бэ Соен, 2017) бұл кәрістердің басым бөлігі депортацияға дейін кеңес азаматтығын алды деген болжамды жанама түрде растайды.

Кеңес паспорты өз тарихында сыртқы түрі мен мазмұны бойынша бірқатар өзгерістерге ұшырады. 1933 жылғы үлгідегі алғашқы төлқұжаттарда фотосуреттер болған жоқ, олар 1937 жылы пайда болды. Бір жылдан кейін оларға – азамат өзінің этникалық құрамын ата-анасының ұлты бойынша анықтайтын ұлт, әдетте «әкесінің тегі мен ұлты Мұрагер енгізілді.

Депортацияланған кәрістердің вагондық тізімдері қарапайым есептеулер арқылы «паспорттау» дәрежесін есептеуге мүмкіндік беретін мәліметтер береді, өйткені оларды алу туралы баған бар. Кестеге сәйкес 907 ересек кәрістер, төлқұжатта 810 адам болған, яғни 89%. Әрине, кәметке толған халықтың жалпы санындағы корей – кеңес азаматтарының үлесі туралы түпкілікті қорытынды жасау мерзімінен бұрын, бірақ мұрағат қорларында анықталуы тиіс басқа вагон тізімдерінің материалдарында алынған нәтижелерді тексеру мүмкіндігі бар. Депортацияланған кәрістердің көпшілігі КСРО азаматтары болды деген болжам құжатталған.

Большевиктер партиясы мен комсомол ұйымына мүшелік туралы соңғы баған олардың қоғамдық-саяси өмірге қатысу дәрежесін көрсетуі мүмкін. Уссури облысының Шмаков ауданы бойынша кәріс халқының 907 ересек қоныс аударушыларының арасында ДВК бірде-бір партия болған жоқ және бір ғана Комсомол болды. Мұн-

⁴ Жұмысшылар, шаруа депутаттары Кеңестерінің губерниялық атқару комитеті (губерниялық атқару комитеті) – РСФСР мен КСРО-дағы мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органы.

дай төмен көрсеткіштер депортацияға дейінгі қуғын-сүргінге кеңес кәрістерінің ең белсенді және көрнекті өкілдері түскендігімен байланысты болуы мүмкін, олардың көпшілігінде партиялық және комсомол билеттері болған. Өздеріңіз білетіндей, 2500-ге жуық кәріс атылды немесе қамауға алынды. Әрине, партия мен комсомол мүшелері негізінен Ұлттық болып табылатын Посьетск ауданындағы кәрістер арасында әлдеқайда көп болды, сондықтан барлық дерлік басшылық лауазымдарды большевиктер партиясы өз серіктестері ретінде сенетін кәрістер атқарды.

Қорытынды

Қиыр Шығыстан Қазақстанға кәрістерді депортациялау бойынша мұрағаттық құжаттардың алуан түрлілігінен бұрын зерттеу объектісі де, ғылыми талдаудың эмпирикалық материалы да болып табылмаған вагондық (отбасылық) тізімдер мақаланың басты назарында болды. Мақалада қолданылған негізгі ғылыми әдіс-Тарихи дереккөзді талдаудың пәнаралық сипаты қолда бар білімді тексеруге және жер аударылған кәрістер туралы жаңа мәліметтер алуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, тарихи дереккөз ұғымы «өткен туралы ақпарат алуға болатын барлық нәрсе» деп түсінілді.

Классикалық аксиоманың «дереккөздерсіз тарих жоқ» заманауи дыбысы әртүрлі дереккөздердің кең ауқымын пәнаралық талдауды қамтиды. Тарихи зерттеудегі пәнаралық дегеніміз, ең алдымен, әртүрлі ғылыми пәндердің әдістерімен ақпарат көздерін зерттеуді білдіреді. Әлеуметтік-гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының қазіргі заманғы интеграциясы

жағдайындағы деректану бұрын-соңды болмаған ғылыми білімнің әртүрлі салаларымен өзара әрекеттеседі.

Пәнаралық зерттеулердің әдіснамалық негізі адам өмірінің барлық көріністерінде мәдениеттің өнімі болып табылатын Гуманитарлық, әлеуметтік ғылымдардың ортақ объектісінің болуы болып табылады. Зерттеу нысанында адам болатын тәсіл- пәнаралық синтезсіз және байланысты әлеуметтік – гуманитарлық пәндердің тәжірибесін-әлеуметтік психология, әлеуметтану, мәдени және әлеуметтік антропология, Лингвистика және т.б. қолданбай мүмкін емес.

Мәліметтердің шектеулілігіне қарамастан, вагондық тізімдер маңызды тарихи дереккөз болып табылады, оның негізінде 1930 жылдардың екінші жартысындағы кәріс халқының демографиялық, антропонимдік, экономикалық және саяси-құқықтық сипаттамаларына елеулі толықтырулар мен нақтылаулар енгізіледі. Вагон тізімдерінің деректерін статистикалық өңдеу (тәркіленген төлқұжаттар санын және ересектер санын есептеу) депортацияланған кәмелетке толған кәрістердің басым көпшілігінің кеңес азаматтығына ие екендігі туралы нақты қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Сонымен, сталиндік режим кімді депортациялағаны туралы көпжылдық пікірталас аяқталды: кеңес адамдары немесе басқа (дүшпандық) мемлекеттердің субъектілері. Депортацияланған кәрістердің көпшілігі КСРО азаматтары болды деген болжам құжатталған.

Осылайша, архивтерде Поливариантты зерттеу көзі бола алатын Қазақстанға жер аударылған кәрістер мен басқа да этникалық топтардың сақталған вагондық тізімдерін анықтауды жалғастыру қажет.

Әдебиеттер

Алексеев А. Корейцы в России – Ежедневный «Ъ – Коммерсант. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3449161>(дата обращения: 07.07.2022)

Бугай Н.Ф. Сталин — Л. Берии: «Их надо депортировать ...». М., 1992.

Висленев В. Корейцы и инородцы Южно-Уссурийского края Приамурской области. – Сборник главнейших официальных документов по управлению Восточной Сибирью. Т. IV. Инородческое население Приамурского края. Вып. 2., Иркутск, 1884.

Лаптев С. Демографическая угроза или упущенный шанс? Выходцы из Восточной и Юго-Восточной Азии в России. – Неприкосновенный запас. – 2002, « №5. – с.40-44.

Государственный архив Приморского края (ГАПК). Ф. Р-2422. Оп. 1. Д. 125. Л. 106-106 об.

Государственный архив Приморского края (ГАПК). Ф. 698. Оп. 1. Д. 41. Л. 3

Государственный архив Приморского края (ГАПК). Ф. Р-565. Оп. 1. Д. 31. Лл. 1-10.

Кан Г.В. Корейцы Казахстана: Исторический очерк. Алматы, Казахстан. 1994

Ким Г.Н. Коре сарам: историография и библиография. Алматы. 2000.

Ким Сын Хва. Очерк по истории советских корейцев. Алма-Ата: Наука, 1965.

Книга памяти. Архивные списки депортированных российских корейцев в 1937 году. Ч. 1 / Авт.-сост. Пак Чон Хэ, Ли О.А. М., 1997. С. 126-135.

- Ли У Хе, Ким Ен Ун. Белая книга. О депортации корейского населения России в 30-40-х годах. М.: Интерпракс, 1992
- Ли У Хе, Ким Ен Ун. Белая книга о депортации корейского населения России в 30-40х годах. Книга вторая. Москва, 1997
- Ким В.Д. Эшелон 58. Ташкент, 1995
- Ким В.Д. Правда – полвека спустя. Ташкент, 1999
- Корейская папка Центральный Архив ФСБ РФ. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.arirang.ru/news/2012/12070.htm> (дата обращения: 19.09.2022)
- Лаптев С. Демографическая угроза или упущенный шанс? Выходцы из Восточной и Юго-Восточной Азии в России. – Неприкосновенный запас. – 2002, « №5. – с.40-44.
- О Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий. Указ Президента Республики Казахстан от 24 ноября 2020 года № 456. [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000456> (дата обращения: 07.08.2022).
- Пак, В. Земля Вольной Надежды. Книга 7. Депортация. 1937 : Архивные списки депортированных корейцев (по материалам ГАПК, РГИА ДВ, ГАХК, ГААО, ГА ЕАО, ГИАСО) / В. Пак. – Владивосток : Валентин, 2017.
- Федирко О.П., Бэ Соён. Корейцы Юга Дальнего Востока России в 1920-1930 гг.: колонизация и коллективизация. [Электронный ресурс]. URL: <https://doi.org/10.24158/fik.2017.6.20> (дата обращения: 16.07.2022)
- Chang, Jon K.. *Burnt by the Sun: The Koreans of the Russian Far East*, Honolulu: University of Hawaii Press, 2016
- Conquest, Robert. *The Soviet Deportation of Nationalities*. London: Macmillan, 1960
- Kolarz, Walter. *The Peoples of the Soviet Far East*. Hamden, Connecticut, 1969
- Diener, Alexander. *Homeland as Social Construct: Territorialization among Kazakhstan's Germans and Koreans*. – *Nationalities Papers*, 2006, Vol. 34, №., pp. 201-235
- Ginsburgs, George. *The Citizenship Status of Koreans in the USSR: Post-World War II Developments*. – *Journal of Korean Affairs*, 1976, Vol. 6, No. 1, pp.1-16.
- Pohl, Jonathan Otto. *Cultural, Spatial, and Legal Displacement of the Korean Diaspora in the USSR: 1937-1945*. – *The Review of Korean Studies*. 2018, Vol. 21, № 1, pp. 171-188
- Kim German N. *The Deportation of 1937 as a Logical Continuation of Tsarist and Soviet Nationality Policy in the Russian Far East*. – German Nikolaevich Kim and Ross King (Eds.) *The Koryo Saram: Koreans in the Former USSR*. *Korean and Korean American Studies Bulletin*. Vol. 2&3, 2001, pp.19-45
- Kolarz, Walter. *The Peoples of the Soviet Far East*. Hamden, Connecticut, 1969.
- Korean Diaspora: Central Asia, Northeast Asia and North America*. Eds. Hesung Chun Koh at all. East Rock Institute. New Haven, Connecticut, 2008.
- Martin, Terry. *The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. The origins of Soviet ethnic cleansing*. – *Journal of Modern History* . 1998, Vol. 70, № 4, pp. 813-861.
- Park Hyun Gwi. *The Displacement of Borders among Russian Koreans in Northeast Asia*. Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018
- Suh Dae-Sook (ed.) *Koreans in the Soviet Union*. Honolulu, 1987.
- Woosung Lee. *The Koreans' Migration to The Russian Far East and their Deportation to Central Asia: from the 1860s to 1937*. A Thesis presented to the Graduate School of the University of Oregon for the degree of Master of Arts. 2011
- 중앙아시아 고려인 강제이주 pdf. [Электронный ресурс]. URL: <https://scholar.google.com/scholar?start=90&q=중앙아시아+고려인+강제이주+pdf> 1 (дата обращения: 07.07.2022)

References

- Alekseyev A. *Koreytsy v Rossii – Yezhenedel'nyy «« – Kommersant*. [Elektronnyy resurs]. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3449161>(data obrashcheniya: 07.07.2022)
- Bugay N.F. Stalin — L. Berii: «Ikh nado deportirovat' ...». M., 1992.
- Vislener V. *Koreytsy i inorodtsy Yuzhno-Ussuriyskogo kraya Priamurskoy oblasti*. – *Sbornik glavneyshikh ofitsial'nykh dokumentov po upravleniyu Vostochnoy Sibir'yu*. T. IV. *Inorodcheskoye naseleniye Priamurskogo kraya*. Vyp. 2., Irkutsk, 1884.
- Laptev S. *Demograficheskaya ugroza ili upushchenny shans? Vykhodtsy iz Vostochnoy i Yugo-Vostochnoy Azii v Rossii*. – *Neprikosnovenny zasap*. – 2002, « №5. – s.40-44.
- Gosudarstvennyy arkhiv Primorskogo kraya (GAPK). F. P-2422. On. 1. D. 125. L. 106-106 ob.
- Gosudarstvennyy arkhiv Primorskogo kraya (GAPK). F. 698. Op. 1. D. 41. L. 3
- Gosudarstvennyy arkhiv Primorskogo kraya (GAPK). F. R-565. Op. 1. D. 31. Ll. 1-10.
- Kan G.V. *Koreytsy Kazakhstana: Istoricheskiy ocherk*. Almaty. Kazakhstan. 1994
- Kim G.N. *Kore saram: istoriografiya i bibliografiya*. Almaty. 2000.
- Kim Syn Khva. *Ocherk po istorii sovetskikh koreytssev*. Alma- Ata: Nauka, 1965.
- Kniga pamyati. Arkhivnyye spiski deportirovannykh rossiyskikh koreytssev v 1937 godu*. CH. 1 / Avt.-sost. Pak Chon Kho, Li O.A. M., 1997. S. 126-135.
- Li U Khe, Kim Yen Un. *Belaya kniga. O deportatsii koreyskogo naseleniya Rossii v 30-40-kh godakh*. M.: Interpraks, 1992
- Li U Khe, Kim Yen Un. *Belaya kniga o deportatsii koreyskogo naseleniya Rossii v 30-40kh godakh*. *Kniga vtoraya*. Moskva, 1997
- Kim V.D. *Eshelon 58*. Tashkent, 1995; Kim V.D. *Pravda – polveka spustya*. Tashkent, 1999

Koreyskaya papka Tsentral'nyy Arkhiv FSB RF. [Elektronnyy resurs]. URL: <https://www.arirang.ru/news/2012/12070.htm> (data obrashcheniya: 19.09.2022)

Laptey S. Demograficheskaya ugroza ili upushchennyi shans? Vychodtsy iz Vostochnoy i Yugo-Vostochnoy Azii v Rossii. – Neprikosovennyi zapas. – 2002, « №5. – s.40-44.

O Gosudarstvennoy komissii po polnoy reabilitatsii zhertv politicheskikh repressiy. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 24 noyabrya 2020 goda № 456. [Elektronnyy resurs]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000456> (data obrashcheniya: 07.08.2022).

Pak, V. Zemlya Vol'noy Nadezhdy. Kniga 7. Deportatsiya. 1937 : Arkhivnyye spiski deportirovannykh koreytssev (po materialam GAPK, RGIA DV, GAKHK, GAAO, GA YEAO, GIASO) / V. Pak. – Vladivostok : Valentin, 2017.

Fedirko O.P., Be Soyon. Koreytsy Yuga Dal'nego Vostoka Rossii v 1920-1930 gg.: kolonizatsiya i kollektivizatsiya. [Elektronnyy resurs]. URL: <https://doi.org/10.24158/fik.2017.6.20> (data obrashcheniya: 16.07.2022)

Chang, Jon K.. Burnt by the Sun: The Koreans of the Russian Far East, Honolulu: University of Hawaii Press, 2016

Conquest, Robert. The Soviet Deportation of Nationalities. London: Macmillan, 1960;

Kolarz, Walter. The Peoples of the Soviet Far East. Hamden, Connecticut, 1969;

Diener, Alexander. Homeland as Social Construct: Territorialization among Kazakhstan's Germans and Koreans. – Nationalities Papers, 2006, Vol. 34, №., pp. 201-235

Ginsburgs, George. The Citizenship Status of Koreans in the USSR: Post-World War II Developments // Journal of Korean Affairs, 1976, Vol. 6, No. 1, pp.1-16.

Pohl, Jonathan Otto Cultural, Spatial, and Legal Displacement of the Korean Diaspora in the USSR: 1937-1945. – The Review of Korean Studies. 2018, Vol. 21, № 1, pp. 171-188

Kim German N. The Deportation of 1937 as a Logical Continuation of Tsarist and Soviet Nationality Policy in the Russian Far East. – German Nikolaevich Kim and Ross King (Eds.) The Koryo Saram: Koreans in the Former USSR. Korean and Korean American Studies Bulletin. Vol. 2&3, 2001, pp.19-45

Kolarz, Walter. The Peoples of the Soviet Far East. Hamden, Connecticut, 1969.

Korean Diaspora: Central Asia, Northeast Asia and North America. Eds. Hesung Chun Koh at all. East Rock Institute. New Haven, Connecticut, 2008.

Martin, Terry. The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. The origins of Soviet ethnic cleansing. – Journal of Modern History . 1998, Vol. 70, № 4, pp. 813-861.

Park Hyun Gwi. The Displacement of Borders among Russian Koreans in Northeast Asia. Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018

Suh Dae-Sook (ed.) Koreans in the Soviet Union. Honolulu, 1987.

Woosung Lee. The Koreans' Migration to The Russian Far East and their Deportation to Central Asia: from the 1860s to 1937. A Thesis presented to the Graduate School of the University of Oregon for the degree of Master of Arts. 2011

jung-ang-asia golyeoin gangjeiju pdf. [Elektronnyy resurs]. URL: <https://scholar.google.com/scholar?start=90&q=jung-ang-asia+golyeoin+gangjeiju+pdf> 1 (data obrashcheniya: 07.07.2022)

Автор туралы мәлімет:

Ким Герман Николаевич – т.ғ.д., профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Азиялық зерттеулер институтының директоры Қазақстан, Алматы қ, E-mail: gertankim01@yahoo.com

Сведения об авторе:

Ким Герман Николаевич – д.и.н., профессор, КазНУ им. Аль-Фараби, директор Института Азиатских исследований, Казахстан, г. Алматы. E-mail: gertankim01@yahoo.com

Келін түсті: 14.03.2024

Қабылданды: 20.05.2024